

Григорій Пустовіт, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

У статті схарактеризовано головні ідеї Василя Сухомлинського, що сьогодні є визначальними у побудові змісту професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах. Схарактеризовано провідні домінанти конструювання змісту професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах, вибудованих на застосуванні науково-педагогічної спадщини В. Сухомлинського: підвищення якості професійної підготовки умотивованих вчителів; розвиток дослідницько-інноваційного типу мислення і власне такої діяльності; організації і здійснення їхньої самоосвіти і самовдосконалення; проведення наукової дослідницької роботи; формування педагогічної культури; розкриття теоретичних основ і прикладних засад змісту виховання.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутні вчителі; науково-педагогічна спадщина Василя Сухомлинського; любов до дитини; педагогічний коледж; домінанта.

Літ. 13.

Hryhorii Pustovit, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities

SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL HERITAGE OF
VASYL SUKHOMLYNSKYI IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS
IN PEDAGOGICAL COLLEGES

The article outlines the main ideas of Vasyl Sukhomlynskyi's scientific and pedagogical heritage, which are currently crucial in creating content for the professional training of future teachers in pedagogical colleges. Therefore, they should be implemented in their future professional career. The essence of the processes of reforming the national educational system has been updated through the establishment of the principles of child-centredness and nature-consistency and the leading provisions of the New Ukrainian School, based on the "pedagogy of goodness" and "love for the child", which actualises the solution of the issues of enhancing the quality of subject-to-subject interaction and creative cooperation of all participants in the educational process – students, their parents, teachers, and the society. The author identifies and characterises the leading dominants of constructing the content of professional training of future teachers in pedagogical colleges based on the application of the scientific and pedagogical heritage of V. Sukhomlynskyi. The content of such domains represents the processes of improving the quality of professional training of motivated teachers; development of research and innovation type of mindset and such activities of future teachers; organisation and implementation of their self-education and self-improvement; conducting scientific research work of future teachers; formation of their pedagogical culture; disclosure of theoretical foundations and applied principles of childhood education. The article highlights the significance of constructing the content of professional training of future teachers in pedagogical colleges, the formation of skills and abilities to create friendly and trusting relations with children, and partnerships with their parents in their future professional activities.

Keywords: professional training; future teachers; Vasyl Sukhomlynskyi's scientific and pedagogical heritage; love for the child; pedagogical college; dominant.

Постановка проблеми. Реформування вітчизняної освіти в останні десятиліття детермінувало пошук і упровадження в теорію та практику професійної освіти майбутніх вчителів у педагогічних коледжах освітніх інноваційних технологій, у змісті переважної більшості з них знайшла відображення науково-педагогічна спадщина Василя Сухомлинського. У такому контексті одним з головних викликів сучасного українського суспільства, а отже, і освітньої системи, є підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя, "...як наслідок, – всеза-

гальне звернення до різних вимірів далекого і близького минулого, яке сьогодні постає певним камертоном пошуку стратегій майбутнього, чинником самопізнання, складником нашої ментальності. У сучасний політичний і особливо культурний науковий дискурс увійшла та історія, що співзвучна проблемам сьогодення, віддзеркалює в собі гострі і невирішені питання буття, культури, освіти. До минулого, яке пов'язане з сьогоденням тисячами зв'язків, із яким Україна рухається у майбутне, належить і постать Василя Сухомлинського – учителя, гуманіста, творця" [1, 8–9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистість В. Сухомлинського як вчителя, директора школи, знаного науковця були і є сьогодні предметом наукових досліджень як в Україні (М. Антоненко, І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, В. Кузь, О. Петренко, О. Савченко, М. Сметанський, О. Сухомлинська та ін.), так і за кордоном, що були здійснені: Х. Франгосом (Греція), Е. Гартманн (Німеччина), М. Библюком (Польща), Л. Мілковим (Болгарія), А. Кокерілем (Австралія).

Обґрунтування процесів гуманізації сучасної філософії освіти, зокрема як самостійної галузі науки (освітології), що вивчає актуальні проблеми освіти людини ХХІ ст., здійснено В. Андрущенком, І. Зязюном, В. Кременем, В. Огнев'юком, С. Сисоевою та ін. У сучасних психологічних концепціях, що ґрунтуються на філософії гуманізму, добра і любові до дитини, і які розглядають людину як суб'єкт еволюції, як суб'єкт цивілізаційних змін та найвищу цінність у своїх наукових працях розкрили Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, В. Панок, В. Рибалко та ін. Зокрема, аспект гуманізації і гуманітаризації професійної підготовки і становлення майбутнього вчителя характеризується у студіях О. Антонової, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Ю. Мальваного, Г. Пустовіта й ін.

Мета статті. Виокремити й схарактеризувати провідні доміанти конструювання змісту професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах, вибудованих на застосуванні науково-педагогічної спадщини Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Модернізація вітчизняної системи освіти, перегляд усталених освітніх парадигм, упровадження у широку педагогічну практику сучасних концепцій гуманізації та гуманітаризації процесів освіти, виховання, розвитку і соціалізації зростаючої особистості, передбачає суттєві якісні зміни у професійній підготовці майбутнього вчителя як на рівні педагогічного коледжу, так і в умовах закладів вищої освіти. Ці процеси, як підтверджують результати аналізу їх освітньої діяльності, сьогодні детермінуються широким упровадженням Концепції Нової української школи й переглядом вимог і результатів професійної підготовки майбутнього вчителя. Наслідком цих процесів є створення толерантної педагогіки, а за В. Сухомлинським – “педагогіки добра”, що актуалізує розв'язання проблем посилення якісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії і творчої співпраці всіх учасників освітнього процесу. У такому контексті актуалізується проблема професійної підготовки умотивованого вчителя, адже за дитиноцентричною моделлю Нової української школи, “...провідне місце у її структурі належить і буде належати саме умотивованому учителю, оскільки від його творчої активності, вмотивованості на самостійне досяг-

нення вищого рівня професіоналізму і педагогічної майстерності залежить і буде залежати у майбутньому якість власне його освітньої діяльності і відповідно якість освіти, що здобувають учні” [4].

Таким чином, сьогодні актуальним є положення про те, що успіх реформи шкільної освіти можливий лише за умови, якщо її підтримають і впроваджуватимуть умотивовані вчителі. Реалізація цього важливого завдання є однією з провідних в організації і здійсненні якісної професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічному коледжі. Оскільки зміст такої підготовки має включати обов'язково розроблення і ефективне засвоєння майбутніми вчителями демократичних і гуманістично орієнтованих форм, методів і засобів, завдяки реалізації яких, у межах творчого освітнього середовища закладу початкової освіти, має бути створено комфортні умови для: максимального врахування інтересів і потреб та прав кожної дитини та їхніх батьків щодо здобуття якісної освіти. А закладу – побудови якісної освітньої діяльності завдяки: зверненню до внутрішнього світу дитини з опорою на її сили, внутрішні творчі особистісні потенції; розвитку й упровадженню в конкретну практику ідей “...радість пізнання і відкриття, радість життя та праці, радість творення добра для людей, радість спілкування, радість буття, радість успіху” дитиною оточуючого світу у цих процесах; посилення суб'єктивного емоційного сприйняття майбутнім вчителем процесів освіти, виховання, розвитку і соціалізації дитини у їх логічній єдності; удосконалення процесів демократизації структури управління навчально-виховним процесом у школі (психологічний і педагогічний семінари, школа для батьків тощо) [8, 384].

Тому сьогодні реформування професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічному коледжі має передбачати упровадження до її змісту важливих як теоретичних, так і суто прикладних домінант, вибудованих на основі науково-педагогічної спадщини В. Сухомлинського. Так, до змісту першої важливої доміанти входить, як ми зазначали вище, розв'язання проблеми якісної професійної підготовки умотивованих вчителів завдяки підвищенню ролі засвоєних ними системних наукових та суто фахових знань, зокрема їх значущості у побудові “суспільства знань”. Такий зміст професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах є результатом суттєвих модернізаційних змін у вітчизняній освітній системі, викликаних насамперед упровадженням дитиноцентричної освітньої парадигми, входженням до світового і європейського освітнього простору, подоланням негативних загальноцивілізаційних викликів і загроз [6, 3–5].

Відтак у межах першої доміанти особливої актуальності у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах набуває

розв'язання проблеми підвищення ефективності їхнього особистісного інтелектуально-творчого розвитку та, відповідно, набуття педагогічної майстерності. Підтвердженням правильності нашої позиції слугує думка В. Кременя про те, що, "...суспільний розвиток сьогодні дедалі більше потребує людини професійно підготовленої, для якої характерним є дослідницько-інноваційний тип діяльності" [3, 12–15].

У такому контексті можемо провести паралелі між сучасністю у процесах формування й розвитку дослідницько-інноваційного типу мислення і діяльності вчителя, зокрема і майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки, та переконаністю В. Сухомлинського, що незаперечно важливою умовою успішної роботи вчителя є його багате, різноманітне інтелектуальне життя, різноманітність інтересів, широта світогляду, допитливість, чутливість до нового в науці [9, 55].

Сутність другої домінанти у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічному коледжі частково переплітається зі змістом попередньої, оскільки мова йде про розвиток дослідницько-інноваційного типу мислення і власне такої діяльності у процесах їхньої самоосвіти і самовдосконалення. Тобто актуалізується проблема формування умінь і конкретних навичок самостійного оволодіння майбутніми вчителями новими знаннями та їх ефективного застосування у різних видах і формах професійної підготовки у педагогічному коледжі. Важливим є те, що в результаті формування умінь і навичок самоосвіти і самовдосконалення ефективно відбувається й формування їхньої відповідальності за підвищення власного рівня здобутих фахових знань. Підтвердженням педагогічної доцільності професійної самоосвіти і самостійного набуття основ педагогічної майстерності, є позиція В. Сухомлинського, який надавав перевагу самоосвіті вчителя перед іншими формами методичної роботи. Він зазначав, що знання, здобуті у процесі самоосвіти, дуже міцно зберігаються в пам'яті, а відтак необхідність саморозвитку вчителя зумовлена тим, що дитина як суб'єкт навчання та виховання "...повсякчас змінюється, завжди нова, сьогодні не та, що вчора" [13, 421].

Враховуючи цю думку, можемо зробити висновок, що у процесах самоосвіти й самовдосконалення майбутнього вчителя у педагогічному коледжі ефективно формуються його індивідуальні риси, притаманний саме йому стиль майбутньої педагогічної діяльності, виробляється індивідуальний характер розумової праці. А інтенсивність цих процесів визначається рівнем сформованості особистісної потреби і мотивації, що є наслідком сформованих соціальних якостей особистості майбутнього вчителя та прагнення до самоствердження у власній професійній підготовці, а у майбутньому – у педагогічній діяльності. Розвиваючи думку про

незаперечну важливість для вчителя його самоосвіти і саморозвитку, В. Сухомлинський наголошував на тому, що "...молоді вчителі повинні виховувати любов до повсякденної настирливої самостійної праці, – якість, без якої неможлива педагогічна діяльність" [7, 4].

А тому самостійне ґрунтовне оволодіння теоретичними знаннями, важливими практичними вміннями і навичками у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічному коледжі забезпечує вироблення творчого стилю власної майбутньої педагогічної діяльності. Тому, спираючись на провідні організаційно-педагогічні і психолого-педагогічні концепти науково-педагогічної спадщини В. Сухомлинського, можемо констатувати, що за своїм змістом самоосвіта і самовдосконалення майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки в педагогічному коледжі має обов'язково включати удосконалення як теоретичної, так і суто практичної підготовки та здійснюватися за такими основними напрямками: удосконалення змісту науково-теоретичної підготовки з фахових дисциплін; підвищення якості знань з дидактики сучасної освіти, зокрема застосування різноманітних форм, методів, методичних прийомів і засобів сучасної освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів; набуття основ педагогічної майстерності; підвищення якості психолого-педагогічної підготовки в оволодінні методами вивчення дитини; вивчення, збереження і зміцнення здоров'я дітей та власного здоров'я; удосконалення морального й національно-патріотичного виховання та духовного зростання підростаючого покоління тощо.

У контексті розгляду сутності наступної домінанти в конструюванні змісту професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах нами виокремлено й схарактеризовано актуальну проблему, сутність якої полягає в екстраполяції думки В. Сухомлинського про незаперечне значення здійснення наукової дослідницької роботи вчителя, зміст якої він розглядав як ґрунтовне осмислення й аналіз власного теоретичного і суто практичного досвіду, завдяки сформованому прагненню виявити і пояснити причинно-наслідкові зв'язки між рівнем усвідомлених і засвоєних власних фахових знань і сформованою педагогічною культурою. У такому контексті педагогічну культуру вчителів педагог пов'язував з вищим науковим рівнем здійснюваної ним педагогічної творчості, у межах якої логічно поєднувалася практика з елементами наукового дослідження [9, 72].

Наступним важливим чинником у формуванні педагогічної культури майбутніх вчителів у процесах професійної підготовки в педагогічних коледжах, поряд з організацією і здійсненням наукової роботи, є активізація їхньої творчої активності у формуванні умінь і навичок "наукового передба-

чення”. За переконанням В. Сухомлинського, “без наукового передбачення, без уміння закладати в людині сьогодні ті зерна, які зійдуть через десятиліття, виховання перетворилося б у примітивний нагляд, вихователь – у неграмотну няньку, педагогіка – у знахарство. Треба науково передбачати – в цьому сутність культури педагогічного процесу, і чим більше тонкого, вдумливого передбачення, тим менше несподіваних нещаст” [11, 327]. Саме тому у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах сьогодні набувають такого важливого значення проблеми формування дослідницько-інноваційного типу мислення і діяльності, посилення ролі самоосвіти і самовдосконалення, реалізації завдань організації і здійснення наукової роботи, що в результаті забезпечує ефективне формування їхньої педагогічної культури.

Отже, формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки в педагогічних коледжах розглядається нами наступною її домінантою. Спираючись на зміст науково-педагогічної спадщини В. Сухомлинського, можемо констатувати, що педагогічна культура вчителя розглядалась ним як накопичені ґрунтовні знання з предмету, який педагог читав у школі. Крім того, він робив акцент не стільки на змісті того, що вивчається, скільки на учневі, його розумовій праці, особливостях мислення та тих труднощах, що виникали у дитини під час навчання, водночас наголошуючи на незаперечній значущості високого рівня емоційного сприйняття вчителем власної професійної діяльності, особливо під час ознайомлення учнів з новим навчальним матеріалом. Саме емоційність викладу такого матеріалу вчителем, на переконання В. Сухомлинського, є тією рушійною силою, що забезпечує насамперед формування переконань учнів у необхідності і важливості для них здобуття нових знань та формування якостей справжньої людини, таких як доброта, совість, честь, відповідальність, толерантність, бажання прийти на допомогу іншим.

Тому сутність наступної домінанти в процесах конструювання змісту сучасної професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах складає розкриття теоретичних основ і прикладних засад категорії виховання, що є провідним конструктом педагогічної системи В. Сухомлинського. Педагог уважав найголовнішим для учителя у процесах виховання любов до дітей, у межах якої вихідним постулатом є налагодження плідних взаємин з дітьми та їхніми батьками. У цьому контексті він наголошував, що справжнє духовне спілкування народжується там, де вчитель надовго стає другом, одноступнем і товаришем дитини в спільній справі [10].

Отже, характеризуючи провідні завдання професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогіч-

них коледжах, необхідно видається актуалізація їхньої уваги на головному його завданні, як зазначав В. Сухомлинський, на вихованні, що найперше означає знання своїх учнів, бо виховання – то є найперше людинознавство, людинознання. Бо без знання дитини, її розвитку, мислення, зацікавлень, захоплень, здібностей, задатків, нахилів немає виховання. Педагог наголошував, що “...головною фігурою у школі є вихователь первинного дитячого колективу – класного колективу. Він і вчитель, який дає учням знання, і друг дітей, і керівник їхнього багатогранного духовного життя. Навчання є лише однією з пелюсток тієї квітки, яка називається вихованням у широкому сенсі цього питання. У вихованні немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох пелюсток, що створюють красу квітки. У вихованні все є головним – і урок, і розвиток різнобічних інтересів дітей поза уроком, і взаємини вихованців у колективі” [10, 45–46].

У логічній єдності з попереднім, у межах цієї домінанти, актуальним сьогодні є формування у майбутнього вчителя в процесах професійної підготовки у педагогічних коледжах усвідомлення того, що “...шлях до поліпшення людського мозку – в гармонії єдності всіх корінців, які підтримують вінок людської досконалості. І головним серед цих корінців є виховання” [5, 262–263].

Саме тому майбутні вчителі мають усвідомити й ґрунтовно засвоїти думку, що провідне місце у їхній майбутній професійній діяльності, а отже, в житті дитини в закладі початкової освіти чи за його межами, буде належати їм – учителям початкових класів. Відповідно, вони мають чітко розуміти і пам’ятати важливість здійснюваного ними виховного, розвивального і соціалізуючого впливу на дитину в сучасному закладі початкової освіти та за його межами у навколишньому соціоприродному середовищі. Підтвердженням важливості цього положення є думка В. Сухомлинського про те, що “...виховання – найтонше душевне доторкання людини до людини, і, якщо ми хочемо, щоб вихованець наш виріс справжнім громадянином, який розуміє обов’язок і відповідальність, уміє бути добрим і непохитним та непримиренним до зла, ми повинні доторкатися до нього сердечно” [12, 600].

На підставі аналізу зазначеного вище, можемо зробити висновок, що одним з важливих аспектів цих процесів, урахувавши думку В. Сухомлинського, є те, що “...передусім виховання – це гармонія розуму і серця, де серцю належить найважливіша, найтонша мелодія” [12, 351].

Крім того, актуальним у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах є положення, що за своїм змістом є віддзеркаленням науково-педагогічної ідеї В. Сухомлинського, що серед найважливіших якостей вчителя є

такі якості людської душі, без яких він не зможе стати справжнім педагогом. Такими важливими якостями, на його думку, є уміння і навички проникнути в духовний світ дитини: “Тільки той стане справжнім учителем, хто ніколи не забуває, що він сам був дитиною” [2, 43]. А тому важливим у процесі конструювання змісту професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах убачається усвідомлення ними необхідності формування умінь і навичок побудови у своїй майбутній професійній діяльності дружніх і довірливих стосунків з дитиною та партнерських взаємин з її батьками. Лише за таких умов формується “...віра маленького школяра у вчителя, взаємна довіра між вихователем і вихованцем, ідеал людяності, який бачить дитина в своєму вихователі, – це елементарні й водночас найскладніші, наймудріші правила виховання, осягнувши які, вчитель стає справжнім духовним наставником. Одна з найцінніших якостей вихователя – людяність, глибока любов до дітей, любов, у якій поєднується щиросердна ласка з мудрою суворістю і вимогливістю батька, матері” [2, 49].

На підставі зазначеного вище можемо виокремити концептуальну ідею конструювання змісту сучасної професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах, що відображає ставлення В. Сухомлинського до своєї багаторічної, унікальної багатогранної науково-педагогічної діяльності, у якій, за його переконанням, найголовнішою була любов до дітей. Педагог зазначав: “...тридцять три роки безвиїзної праці в сільській школі були для мене великим, ні з чим не порівняним щастям. Я присвятив своє життя дітям, і після тривалих роздумів назвав свою працю “Серце віддаю дітям”, вважаючи, що маю на це право” [2, 30].

Частково підсумовуючи, маємо акцентувати увагу на необхідності формування в майбутніх вчителів у процесах професійної підготовки в педагогічних коледжах переконання, що чуйність, терпляче, доброзичливе і лагідне ставлення до дитини – це та духовна сила, яка здатна вберегти дитячу душу і серце від огрубіння, байдужості, озлоблення, жорстокості, від безсердечного ставлення до всього доброго і світлого в житті. Без цього неможливо вибудувати сьогодні якісну педагогічну працю вчителя початкових класів в умовах Нової української школи, де він має бути не тільки взірцем наслідування дітьми його вчинків і поведінки, ставлень і оцінок, цінностей і потреб, а насамперед товаришем, який поважає й розуміє кожного з них, вміє вибудувати свою діяльність так, щоб певною мірою відповідати потребам й інтересам, віковим можливостям та бажанням кожної дитини. Тільки за таких умов вони можуть випустити його у власний, часто казковий світ не як сторожа, а як рівноправного члена свого чарівного Дитинства. Відтак,

лише такого вчителя, за переконанням В. Сухомлинського, діти будуть сприймати як ідеал Добра, Мудрості, Культури, Краси і, взагалі, Людини з великої літери.

Уважаємо, що одним з можливих підходів до ефективного розв’язання схарактеризованих нами завдань у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах, є ґрунтовне вивчення ними науково-педагогічної спадщини В. Сухомлинського. Цьому може сприяти засвоєння майбутніми вчителями у змісті курсів “Історії педагогіки”, “Педагогіки”, “Основ педагогічної майстерності”, “Методики виховної роботи” провідних ідей великого педагога, здійснення аналізу й обговорення на семінарських і практичних заняттях творів В. Сухомлинського: “Серце віддаю дітям”, “Сто порад учителю”, “Як виховати справжню людину” тощо. У процесі організації “круглих столів” та диспутів “Уроки педагогічної майстерності” мають вивчатися й обговорюватися питання “Система педагогічної майстерності В. Сухомлинського”; “Вчитель – головна особа в початкових класах”; “Особистість вчителя у педагогічній системі В. Сухомлинського”; “Вивчення й аналіз досвіду навчання та виховання шестирічок у “Школі радості” В. Сухомлинського”; “Формування педагогічної культури вчителя”; “Гуманістична педагогіка В. Сухомлинського”; “Актуальні проблеми самоосвіти і саморозвитку вчителя початкових класів”; “В. Сухомлинський і Нова українська школа” тощо.

Висновок. Отже, нами стисло розкрито деякі провідні детермінанти змісту професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах, в основу якої має бути покладено науково-педагогічну спадщину В. Сухомлинського. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень вважаємо вивчення проблеми самореалізації майбутнього педагога як громадянина України, створення і розвитку технологій національно-патріотичного виховання, формування патріотизму. Всі ці проблеми є сьогодні важливими як для розвитку початкової освіти, так і для професійної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних коледжах.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко. Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. 504 с.
2. Василь Сухомлинський. Серце віддаю дітям. Харків : АКТА, 2018. 540 с.
3. Кремень В. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : монографія. 2008. Київ : Педагогічна думка. 472 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. *М-во освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednaya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.03.2024).

5. “Обережно: дитина!”: тематич. зб. / упорядник Т.В. Філімонов; за наук. ред. проф. О.В. Сухомлинської. Луганськ: Державний заклад “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, 2008. 264 с.

6. Огнев’юк В.О. Ідея освіти. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 1. С. 1–19.

7. Сухомлинський В.О. Краще готувати учителів. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 5097. Оп. 1. Спр. 344, 207 арк.

8. Сухомлинська О.В. Сухомлинський Василь Олександрович. *Українська педагогіка в персоналіях: навч. посібник для студентів ВНЗ: у 2 кн.* Київ: Либідь, 2005. Кн. 2. XX століття С. 380–386.

9. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. *Вибр. твори: в 5-ти т.* Київ: Радянська школа, 1977. Т. 4. С. 7–392.

10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: “АКТА”, 2012. 537 с.

11. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. *Вибр. твори: в 5-ти т.* Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. 672 с.

12. Сухомлинський В.О. Статті. *Вибр. твори: в 5-ти т.* Київ: Рад. школа, 1977. Т. 5. 639 с.

13. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителів. *Вибр. твори: в 5-ти т.* Київ: Радянська школа, 1976. Т. 2. С. 419–654.

REFERENCES

1. Sukhomlynska, O.V. & Savchenko, O.Ya. (2012). V.O. Sukhomlynskyi u rozдумakh suchasnykh ukrainskykh pedahohiv [V.O. Sukhomlynskyi in the reflections of modern Ukrainian teachers]. *Monograph*. Luhansk, 504 p. [in Ukrainian].

2. Vasyl Sukhomlynskyi (2018). Sertse viddaiu ditiam [My heart goes out to children]. Kharkiv, 540 p. [in Ukrainian].

3. Kremen, V. (2008). Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura [The phenomenon of innovation: education, society, culture]. *Monograph*. Kyiv, 472 p. [in Ukrainian].

4. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [The new Ukrainian school. Conceptual framework for secondary school reform]. *Ministry of education and science of Ukraine*. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Accessed 17 Mar. 2024). [in Ukrainian].

5. Sukhomlynska, O.V. (Ed.). (2008). “Oberezhno: dytyna!”: tematych. zb. [Beware the child: a thematic collection]. Luhansk, 264 p. [in Ukrainian].

6. Ohneviuk, V.O. (2010). Ideia osvity [Idea of education]. *Educological discourse*. No. 1. pp. 1–19. [in Ukrainian].

7. Sukhomlynskyi, V.O. Krashche hotuvaty uchyteliv [Better training of teachers]. *The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine*. F. 5097. Op. 1. Spr. 344, 207 ark. [in Ukrainian].

8. Sukhomlynska, O.V. (Ed.). (2005). Sukhomlynskyi Vasyl Oleksandrovych [Sukhomlynsky Vasyl Oleksandrovych]. *Ukrainian pedagogy in personalities: teaching. a guide for university students: in 2 books*. Book. 2. XX st. Kyiv, pp. 380–386. [in Ukrainian].

9. Sukhomlynskyi, V.O. (1977). Pavlyska serednia shkola [Pavlyska secondary school]. *Selected works: in 5 volumes*. Vol. 4. Kyiv, pp. 7–392. [in Ukrainian].

10. Sukhomlynskyi, V.O. (2012). Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to the children]. Kyiv, 537 p. [in Ukrainian].

11. Sukhomlynskyi, V.O. (1977). Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna. [I give my heart to the children]. *Selected works: in 5 volumes*. Vol. 3. Kyiv, 672 p. [in Ukrainian].

12. Sukhomlynskyi, V.O. (1977). Statti [Articles]. *Selected works: in 5 volumes*. Vol. 5. Kyiv, 639 p. [in Ukrainian].

13. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Sto porad vchyteliv [Hundred times a teacher]. *Selected works: in 5 volumes*. Vol. 2. Kyiv, pp. 419–654. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2024

“Добрый разум, робитъ легкимъ будь-який спосіб життя”.

Василь Сухомлинський
український педагог

“Будь-яке щастя залежить від мужності та праці”.

Оноре де Бальзак
французький письменник

“Бачити істину можливо лише серцем; сутність – це те, що невидимо для очей”.

Антуан де Сент-Екзюпері
французький письменник

